

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Color armorum w literaturze rzymskiej

Author: Edyta Gryksa

Citation style: Gryksa Edyta. (2018). Color armorum w literaturze rzymskiej. W: A. Kucz, P. Matusiak (red.), "Lingua coloris" (S. 39-48). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Edyta Gryksa

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Katedra Filologii Klasycznej

Color armorum w literaturze rzymskiej

Analiza tekstów autorów antycznych pozwala dostrzec bogactwo przymiotników dostarczających informacji o wyglądzie i charakterze samej broni oraz poszczególnych elementów uzbrojenia żołnierzy w starożytności. Obok terminów takich jak *longus* (długi), *brevis* (krótki), *acutus* (ostrzy), *falcatus* (zakrzywiony) czy metaforycznych typu *vindex* (mściciel), *poenalis* (karzący), *fatifer*, *mortifer* (śmiercionośny), *sanctus* (święty), *bonus* (pomyślny) czy *felix* (szczęśliwy) niejednokrotnie w opisach broni natrafić można na wiele innych.

Celem artykułu jest wykazanie różnorodności epitetów związanych z kolorem, występujących w kolokacjach z rzeczownikami typu *gladius*, *flagellum*, *arcus*, *hasta* i innych. W oparciu o analizę wybranych passusów tekstów autorów antycznych omówione zostaną problemy interpretacyjne oraz funkcje pełnione przez poszczególne przymiotniki.

W literaturze klasycznej znanych jest sześć sposobów użycia kolorów. Mogą one być stosowane schematycznie – jako elementy powtarzanych fraz, co ma na celu zachowanie poprawności metrycznej w przypadku poezji. Użycie funkcjonalne pozwala autorowi tekstu na uwzględnienie elementu lub idei kluczowej dla narracji. Terminy stosowane aluzyjnie to z kolei te, które sugerują czytelnikowi zastosowanie konkretnego słowa lub jego odpowiednika w odniesieniu do prac literackich innych autorów. Ponadto można stosować je również asocjacyjnie – stanowią wówczas łączniki pomiędzy poszczególnymi fragmentami utworu¹.

Wielokrotnie kolory stosowane są również w charakterze dekoracyjnym. Ukazują one znamienne cechy, atrakcyjne detale danego przedmiotu czy postaci. Pozwalają operować pojęciami i obrazami nieosiągalnymi dla ludzkich zmysłów, tworząc osobliwości służące wyrażaniu uczuć i charakteru autora danego tekstu, którego cechować powinno

1 R.J. EDGEWORTH: *The Colours of the Aeneid*. New York 1992, ss. 1–2.

ingenium – umiejętność wykorzystania imaginacji w sferze obrazów i pojęć, *inventio* – wydobycie z pamięci i tradycji piśmiennej rzeczy nowych oraz *iudicium* – wycucie sytuacyjnego kontekstu². W retoryce dobór kolorów opiera się na kulturowych założeniach grup społecznych. Wiążą się one ze sposobem ludzkiego postrzegania, metonimicznymi asocjacjami – a więc kojarzeniem koloru czerwonego z krwią, czarnego z nocą, zielonego z lasem – czy asocjacjami metaforycznymi i symbolicznymi pozwalającymi na łączenie odpowiednich kolorów z wojną, śmiercią, czystością, symbolami politycznymi³ itp.

Pierwszymi terminami, na które warto zwrócić uwagę, są przymiotniki *aureus* (złoty) i *argenteus* (srebrny). Wiadomo, że zarówno materiał, z jakiego wykonana była broń, jak i jej zdobienia nie miały wpływu na jej skuteczność i użycie, niemniej jednak były istotne. W przypadku miecza dbano nie tylko o jego idealne kształty, ale również o odpowiednią ostrość głowni oraz nadanie animistycznego kształtu głowicy – stylizowanej na kształt orła i flaminga (w przypadku greckiego miecza μάχαίρα) czy też przedstawiającej głowę łabędzia lub gęsi w przypadku iberyjskiej *falcaty*. Zdobienia pojawiały się często na tarczach wielkich bohaterów antycznych, znanych z opisów np. Homera (tarcza Achillesa⁴) czy Wergiliusza (tarcza Eneasza⁵). Podnosiły one walor estetyczny broni, wzbudzając ponadto u jej właściciela przekonanie o jej niezwykłych, a nawet nadprzyrodzonych właściwościach⁶. Podobnie było w przypadku broni wykonanej ze złota lub srebra.

W jedenastej księdze *Eneidy* Wergiliusza znajdujemy opis wyglądu Chloreja:

Właśnie dawny Cybeli kapłan, dzielny Chlorej,
w błyszczącej cudnie z dala już, frygijskiej zbroi,
spienionego rumaka gnał, którego stroi 770
złota łuska z podbiciem ze skóry bogatym.
On sam, purpurą obcą świecąc i szkarłatem,
z lickiego łuku miotał w tłum gortyńskie strzały;
łuk złoty miał na ramieniu i hełm wspaniały
złoty; płaszcz o szafranu barwie sprzączka złota 775
spinała w węzeł – w pędzie wiatr z chrzęstem nim miota;
kaftan z haftem miał, obcy strój krył mu golenie⁷.

2 B. OTWINOWSKA: „*Homo metaphoricus*” w teorii twórczości XVII w. W: *Studia o metaforze. Z dziejów form artystycznych w literaturze polskiej*. Red. E. SARNOWSKA-TEMERIUŚ. Wrocław 1980, ss. 31–40.

3 J.L. CAIVANO, M.A. LOPEZ: *How Colour Rhetoric is Used to Persuade: Chromatic Argumentation in Visual Statement*. „*Colour: Design & Creativity*” 5 (2010), ss. 1–11.

4 HOM.: *Il.* 18, 480–607.

5 VERG.: *Aen.* 8, 608–731.

6 Z. ŻYGULSKI: *Germania*. W: IDEM: *Broń starożytna*. Warszawa 1998, s. 183.

7 VERG.: *Aen.* 11, 768–777 (tłumaczenie polskie za: I. WIENIEWSKI):

Forte sacer Cybelo Chloreus olimque sacerdos
insignis longe Phrygiis fulgebat in armis
spumantemque agitabat equum, quem pellis aenis

Oprócz złotego łuku (*aureus arcus*) i hełmu (*aurea cassida*) warto zwrócić również uwagę na kolorystykę ubioru Trojanina: *ferrugo* – barwę ciemnopurpurową, *ostrum* – tkaninę purpurową oraz szafranową chlamidę (*crocea chlamys*), czyli krótką wierzchnią szatę grecką w formie prostokątnego kawałka tkaniny, zapinanego broszą na ramieniu lub pod pachą. Chlamida stanowiła strój jeźdźców i podróżnych oraz ateńskich efebów⁸. Najczęściej miała kolor ciemny, a u dołu ozdobiona była pasem innej barwy⁹.

W tej samej księdze natrafiamy również na fragment dotyczący Amazonki Kamilli:

Wśród tłoku Amazonka uwija się rada,
Kamilla; odsłoniwszy pierś jedną, w bój ślepy
gna w pędzie i raz lekkie rzuca oszczepy,
to znów topór prawicą podnosi młodzieńczą;
łuk złocisty i Diany pociski jej dźwięczą
na barkach¹⁰.

650

Kamilla, królowa Wolsków¹¹, na której ramieniu dźwięczy złoty łuk, w krwawych walkach toczących się pomiędzy oddziałami Trojan i Latynów stała po stronie tych ostatnich. Kiedy zginęła z rąk Arrunsa, przerażeni Latynowie uciekli do miasta¹².

Amazonki były plemieniem wojowniczych kobiet, wywodzącym się od Aresa i nimfy Harmonii. Były one wojowniczymi kapłankami bogini Księżycy. Nienawidziły mężczyzn, z którymi wiązały się tylko celem utrzymania swojego rodu. Zgodnie z tradycją kaleczyły one swoje dzieci, okulawiając je lub oślepiając. Według niektórych przekazów miały je uśmiercać, a przy życiu zostawiać tylko dzieci płci żeńskiej. Ponadto miały one odejmować córkom jedną pierś, tak aby nie przeszkadzała im we władaniu włócznią czy

in plumam squamis auro conserta tegebat.
ipse peregrina ferrugine clarus et ostro
spicula torquebat Lycio Gortynia cornu;
aureus ex umeris erat arcus et aurea uati
cassida; tum croceam chlamydemque sinusque crepantis
carbaseos fuluo in nodum collegerat auro
pictus acu tunicas et barbara tegmina crurum.

8 M.G. PARANI: *Reconstructing the Reality of Images. Byzantine Material Culture and Religious Iconography*. Boston 2003, s. 12.

9 F. ADORNO: *W dawnych Atenach*. Przeł. J. BURCHARDT i in. Wrocław 1971, s. 64.

10 VERG.: *Aen.* 11, 648–652 (tłumaczenie polskie za: I. WIENIEWSKI):

At medias inter caedes exsultat Amazon
unum exserta latus pugnae, pharetrata Camilla,
et nunc lenta manu spargens hastilia denset,
nunc ualidam dextra rapit indefessa bipennem;
aureus ex umero sonat arcus et arma Dianae.

11 L. WINNICZUK: *Kobiety świata antycznego*. Warszawa 1973, s. 195.

12 S. STABRYŁA: *Wergiliusz. Świat poetycki*. Wrocław 1983, s. 161.

posługiwaniu się łukiem, skąd wywodzić miałyby się ich nazwa – ἄμαζών – ta, która nie ma piersi¹³.

Złoty łuk odróżnia również Dianę, córkę Latony, od nimfy Syryns, co Owidiusz opisuje takimi słowami:

Upodobała sobie boginię Ortygii, nawet w dziewictwie ją naśladowała. Przepasana jak Diana, mogła być brana za córkę Latony, tylko że jedna nosiła łuk z rogu, druga ze złota¹⁴.

Syryns była hamadriadą arkadyjską, którą pokochał Pan. Kiedy próbował ją pochwycić, nimfa przemieniła się nad brzegiem rzeki Ladon w trzcinę. Kiedy powiewy wiatru wywoływały jęczący poszum rośliny, Pan postanowił połączyć woskiem różnej długości trzciny, tworząc tym samym instrument muzyczny znany jako syrynga¹⁵.

Srebrną włócznią, zgodnie z przekazem Florusa w jego *Epitome de Tito Livio*, władał Olyndikus:

Potrząsając srebrną włócznią, jakby zesłaną mu z nieba, podobny do wieszczka zwracał na siebie powszechną uwagę¹⁶.

Śmierć wodza kierującego rebelią przeciwko Rzymowi wstrzymała wojnę z Celtyberami. Walcząc z wojskami pretora Lucjusza Kanulejusza, zarządzającego prowincjami hiszpańskimi, Olyndikus miał zachowywać się jak wieszczek, a jego włócznia miała być darem zesłanym przez bogów z nieba.

W dwudziestej piątej księdze *Ab urbe condita* Liwiusz opisuje wygraną wojsk Lucjusza Marcjusza nad Kartagińczykami. Zgodnie z przekazem rzymskiego annalisty Kwintusa Klaudiusza Kwadrygariusza zginęło do 37 tysięcy nieprzyjaciół, około 1830 osób wzięto do niewoli. Zdobyto również liczne łupy, a wśród nich:

[...] srebrną tarczę okrągłą, ważącą sto trzydzieści siedem jednostek wagi, z podobizną Hazdrubala Barkasa¹⁷.

13 R. GRAVES: *Mity greckie*. Przeł. H. KRZECZKOWSKI. Warszawa 1974, ss. 326–328.

14 Ov.: *Met.* 1, 694–697 (tłumaczenie polskie za: A. KAMIENSKA):

Ortygiam studiis ipsaque colebat
virginitate deam; ritu quoque cincta Dianae
falleret et posset credi Latonia, si non
corneus huic arcus, si non foret aureus illi;
sic quoque fallebat.

15 W.F. HANSEN: *Classical Mythology. A Guide to the Mythical World of the Greeks and Romans*. Oxford 2004, s. 255.

16 FLOR.: *Epit.* 1, 33, 14: „[...] qui hastam argenteam quatiens quasi caelo missam vaticinanti similis omnium in se mentes converterat” (tłumaczenie polskie za: I. LEWANDOWSKI).

17 LIV.: 25, 39, 13: „[...] clipeum argenteum pondo centum triginta septem cum imagine Barcini Hasdrubalis” (tłumaczenie polskie za: M. BROŻEK).

Srebrna tarcza z podobizną Hazdrubala została zdobyta przez Marcjusza i złożona jako trofeum w świątyni na Kapitolu¹⁸.

Warto wspomnieć, że również greccy i rzymscy wojownicy posiadali tarcze ozdobione ich portretami. Były one składane w świątyniach jako trofea zwycięzców lub też dla upamiętnienia śmierci ich właściciela (*clipei votivi*). Jako pierwszy tarcze z portretami przodków poświęcić miał w rzymskiej świątyni Bellony Appiusz Klaudiusz¹⁹. Tarcza walczącego mogła być również biała i pozbawiona jakichkolwiek zdobień:

Helenor, syn Meonii króla piękności,
z Licymnii był nadobnej zrodzon służebnicy;
ta, wbrew ojcu, pod Troję, by okrył się chwałą,
wysłała go – bez pochwy miał miecz i tarcz białą²⁰.

Helenor, bohater *Eneidy*, nieślubny syn niewolnicy i króla Meonii, został wysłany pod Troję w zwyczajnym uzbrojeniu: z nagim mieczem (*ensis nudus*) oraz bez żadnych zdobień na tarczy²¹ (*parma alba*).

Kolejnymi wybranymi przeze mnie przymiotnikami są *cruentus* i *sanguineus*. Zgodnie z definicjami słownikowymi będą one określały broń splamioną krwią, zakrwawioną, czerwoną jak krew czy koloru krwi, co wynikało z ataku i zranienia przeciwnika i nadało wspomnianym przymiotnikom konotacje wojenne. Ponadto przymiotniki te mogły oddawać również charakter osoby władającej bronią, a zatem człowieka zamiłowanego w rozlewie krwi, nienasyconego w okrucieństwie, nieludzkiego, bezlitosnego, bestialskiego (*homo cruentus*) czy chciwego krwi, krwiożerczego (*homo sanguineus*).

Przykłady użycia tych przymiotników w tekstach autorów antycznych można mnożyć. Od zakrwawionego miecza (*ense cruento*²²) ginie na przykład Sybaris w siódmej księdze *Tebaidy* Stacjusza, a zakrwawiony sztylet (*cruentum pugionem*²³) trzyma w ręku Marek Brutus w drugiej *Filipice* Cycerona.

W księdze czterdziestej *Ab urbe condita* czytamy o tym, jak Flakkus stara się uspokoić żołnierzy przestraszonych wieścią o niespodziewanym ataku Celtyberów na Rzymian. Przypomina im, że wrogów do walki pobudza wyłącznie wiarołomstwo i chęć rozgłosu.

18 A Companion to Greek and Roman Historiography. Ed. J. MARINCOLA. Oxford 2011, s. 394.

19 The Classical Museum. A Journal of Philology and of Ancient History and Literature. Ed. L. SCHMITZ. Vol. 4. London 2012, ss. 61–62.

20 VERG.: *Aen.* 9, 545–548 (tłumaczenie polskie za: I. WIENIEWSKI):

Quorum primaevus Helenor,
Maeonio regi quem serva Licymnia furtim
sustulerat vetitisque ad Troiam miserat armis,
ense levis nudo parmaque inglorius alba.

21 G.B. COBBOLD: *Vergil's Aeneid: Hero-War-Humanity*. Mundelein 2008, s. 242.

22 STAT.: *Theb.* 7, 642.

23 CIC.: *Phil.* 2, 30.

Po wygranej bitwie:

Po świeżo pobitym nieprzyjacielu poniosą do triumfu w Rzymie skrwawione jeszcze miecze i zdartą z wroga krwią ociekającą bronią²⁴.

Wiadomo, że do zwyczajów żołnierzy rzymskich należało chwalenie się zdobycami wojennymi. *Spolia* wystawiane były na pokaz – umieszczano je na framugach drzwi domów czy na ścianach budynków publicznych²⁵. Zwyczaj ten wiązał się z samymi początkami Rzymu, kiedy to Romulus, pokonawszy w walce sabińskiego króla Akrona, zdarł z niego zbroję i wystawił na widok publiczny na świętym dębie na Wzgórzu Kapitołińskim. Następnie wskazał miejsce, w którym zbudowana została świątynia Jowisza zwanego *Feretrius* – nosiciela trofeów²⁶. Oprócz Romulusa zaszczytu *spolia opima*²⁷ dostąpił w 428 p.n.e. Aulus Cornelius Cossus, pokonawszy króla Wejów Larsa Tolumniusa, i w 222 p.n.e. Marcellus po pokonaniu wodza Galów Wiridomarus²⁸.

W rozdziale trzydziestym drugim pierwszej księgi *Ab urbe condita* Liwiusz przedstawia opis obrzędu wypowiedzania wojny. Samo wypowiedzanie wojen i zawieranie pokoju w starożytnym Rzymie należało do kompetencji kapłanów zwanych fecjałami (*fetiales*). Działali oni zgodnie z prawem (*ius fetiale*). Ich działalność wiązała się bezpośrednio z obrzędami religijnymi i trzymana była w tajemnicy. Fecjałowie brali także udział w misjach poselskich do innych krajów. W tym celu wybierano jednego przedstawiciela – *pater patratus*, który udawał się na granicę w swej kapłańskiej szacie, z berłem w rękę, krzemieniem (stanowiącym symbol Jowisza jako boga przysięg). Towarzyszył mu inny fecjał, niosący garść trawy wyrwanej wraz z korzeniami ze Wzgórza Kapitołińskiego. Jeżeli dany kraj podporządkował się Rzymowi, wówczas po powrocie odprawiano w świątyni Jowisza odpowiednie modły i ogłaszano uroczyste pokój. Jeżeli władcy drugiej strony odmawiali podporządkowania się Rzymowi, wypowiedziano im wojnę, z tym że po powrocie misji do Rzymu czekano jeszcze trzydzieści trzy dni na normalną odpowiedź. Jeśli była negatywna lub nie nadeszła, fecjałowie powiadamiali króla, a stan wojny był uroczyste ogłaszany w świątyni Jowisza. Następnie *pater patratus*:

24 Liv.: 40, 39, 9: „[...] cruentos ex recenti caede hostium gladios et manantia sanguine spolia Romam ad triumphum delaturos” (tłumaczenie polskie za: M. BROŻEK).

25 R. COWAN: *Wojny, bitwy i wojownicy rzymscy*. Przeł. E. WESTWALEWICZ-MOGILSKA. Warszawa 2010, s. 99.

26 Liv.: 1, 10, 3–7.

27 *Spolia opima* były jednym z najważniejszych trofeów militarnych w starożytnym Rzymie. Rozumie się przez nie uzbrojenie nieprzyjacielskiego wodza (*dux hostium*) zdobyte przez dowódcę rzymskiego (*dux*) w bezpośredniej walce, która kończyła się śmiercią przeciwnika. Należy podkreślić, że *spolia opima* miały ogromny wydźwięk religijny, związany ze składaniem zdobyczy Jowiszowi (*Iuppiter Feretrius*) – co było bardzo prestiżowe. Zaszczytu złożenia *spolia* mógł domagać się wyłącznie dowódca najwyższej rangi wojskowej: dyktator lub konsul. Zob. K. BALBUZA: *Triumfator. Triumf i ideologia zwycięstwa w starożytnym Rzymie epoki cesarstwa*. Poznań 2005, ss. 40–42.

28 J. RICH: *Roman Rituals of War*. W: *The Oxford Handbook of Warfare in the Classical World*. Ed. B. CAMPBELL, L.A. TRITLE. Oxford 2013, s. 557.

[...] z włócznią okutą żelazem albo opaloną w ogniu i okrwawioną szedł do granicy danego ludu²⁹.

Po wygłoszeniu odpowiedniej formuły przerzucał skrwawioną włócznię na wrogie terytorium, co oznaczało oficjalne wypowiedzenie wojny³⁰.

Mityczną rzymską boginią wojny, uznawaną za siostrę lub żonę Marsa, była Bellona³¹. W jej świątyni na Polu Marsowym przyjmowano poselstwa krajów niezaprzyjżnionych z Rzymem oraz wodzów ubiegających się o triumf. Przed świątynią, obok kolumny (*columella*), odbywało się wypowiadanie wojny państwu niegraniczącym z Rzymem. Tam też Senat przyjmował wodzów powracających z wypraw wojennych³². Przedstawiana jest w sztuce jako kobieta z potarganymi włosami, ubrana w pełną zbroję i trzymająca zakrwawiony bicz³³.

Postać ta pojawia się w *Wojnie domowej* Lukana w opisie walk Pompejusza z Cezarem pod Farsalos. Wojenną atmosferę Autor opisuje takimi słowami:

Gdziekolwiek się zjawi,
jak krwawym biczem trzęsąca Bellona,
czy też jak Mars popędzający Bistonów, gdy srogimi razy
przynagła wozy zmieszane Pallady egidą. 570
Wszędzie noc zbrodni okropna³⁴.

We wspomnianym fragmencie atrybutem bogini jest właśnie *sanguineum flagellum* – krwistoczerwony, skrwawiony bicz. Broń ta mogła być również scharakteryzowana przy użyciu przymiotnika *ater* – czarny.

W dziele *Punica* Syliusza Italika u boku Marsa i towarzyszącego mu Gniewu i Furii pojawia się Bellona:

[...] która trzymając cugle, popędza czwórkę koni czarnym batem³⁵.

29 LIV.: 1, 32, 14: „hastam ferratam aut praeustam sanguineam ad fines eorum ferret [...]” (tłumaczenie polskie za: A. KOŚCIOŁEK).

30 E. EILERS: *Roman Perspectives on Greek Diplomacy*. W: IDEM: *Diplomats and Diplomacy in the Roman World*. Netherlands 2006, ss. 19–21.

31 L. ADKINS, R.A. ADKINS: *Handbook to Life in Ancient Rome*. New York 1994, s. 258.

32 *The Concept of the Goddess*. Ed. S. BILLINGTON, M. GREEN. London 1996, s. 125.

33 Ch.R. COULTER, P. TURNER: *Encyclopedia of Ancient Deities*. London 2000, s. 96.

34 LUC.: 7, 567–571 (tłumaczenie polskie za: M. BROŻEK):

quacumque uagatur,
sanguineum ueluti quatiens Bellona flagellum
Bistonas aut Mauors agitans si uerbere saeuo
Palladia stimulet turbatos aegide currus,
nox ingens scelerum est.

35 SIL.: 4, 436–439: „frenisque operata regendis / quadriugos atro stimulat Bellona flagello” (tłumaczenie polskie – E.G.).

Operowanie kolorem czarnym w literaturze już w czasach starożytnych wiązało się z postrzeganiem świata w sferach dobra i zła. Asocjacja bieli i czerni z atrybutami moralnymi stała się elementarną strategią retoryczną stosowaną przez wielu autorów antycznych³⁶.

W czarne pociski uzbrojona jest Omfale³⁷ w dziewiątym liście Owidiusza – liście Dejaniry do Herkulesa:

Oto niewiasta, ledwie zdolna unieść przetak obciążony wełną, dźwiga pociski czarne od lernejskiej trucizny, uzbraja swą dłoń maczugą, pogromczynią dzikiego zwierza i przegląda się w zwierciadle przybrana w zbroję mojego małżonka³⁸.

Wspomniane pociski zatrute były krwią lernejskiej hydry, potwora zgłodzonego przez Heraklesa. Jej krew stanowić miała również składnik napoju miłosnego³⁹, którego tajemnicę powierzył Dejanirze centaur Nessos, doprowadzając do śmierci herosa⁴⁰. Krew hydry zmieszana z wodą rzeki Anigros w Elidzie zatrąła ją na zawsze. W rzece tej, zgodnie z tradycją, wykapał się jeden z centaurów ranionych strzałą Heraklesa. Podczas kąpieli strzała wypadła z jego rany i skażyła wodę⁴¹.

Kolor w literaturze pozwala czytelnikowi odbierać zmysłami świat i wizję budowaną przez autora. Może on być rzeczywisty i tym samym barwą oddawać fizyczne cechy danych przedmiotów. W świecie imaginacji i metafor kolor pozwala uchwycić cechy postaci. Poprzez depikcję ich zachowania oddaje wówczas wady lub zalety opisywanych bohaterów⁴².

36 G. BYRON: *Symbolic Blackness and Ethnic Difference in Early Christian Literature*. London 2002, ss. 36–37.

37 Omfale – królowa Lydii, córka króla Iardanosa. Według niektórych autorów miała być wdową po królu Tmolosie, który pozostawił jej królestwo. Herakles przebywał u niej jako niewolnik. Omfale zażądała od niego, aby uwolnił jej krainę od rozbójników i potworów. Herekles miał zniszczyć miasto służące wrogom za schronienie, a jego mieszkańców wziąć do niewoli. Omfale podziwiała jego bohaterskie czyny, a dowiedziawszy się, kim byli jego rodzice, zwróciła mu wolność i poślubiła go; s.v.: *Omfale* w: P. GRIMAL: *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej*. Przeł. M. BRONARSKA. Wrocław 1990, s. 264.

38 Ov.: *Ep.* 9, 115–118: „femina tela tulit Lernaëis atra venenis, ferre gravem lana vix satis apta colum, instruxitque manum clava domitricæ ferarum, vidit et in speculo coniugis arma mei!” (tłumaczenie polskie za: W. MARKOWSKA).

39 Centaur Nessos po raz kolejny spotkał Heraklesa nad brzegiem rzeki Euenos. Herakles przepłynął się wpław na drugi koniec rzeki, a Dejanirę powierzył centaurowi. Gdy Nessos usiłował zgwałcić Dejanirę, wezwała ona na pomoc Heraklesa, który przebił go strzałą. Umierający Nessos pragnął zemsty na Heraklesie, powierzył więc Dejanirze rzekomą sekret. Zapewnił ją, że jeśli kiedykolwiek Herakles ją zdradzi, powinna dać mu do włożenia szatę zamoczoną w płyn miłosny (mieszanka krwi i nasienia Nessosa), co miało gwarantować jego wierność. Roztwór ten był w rzeczywistości silną trucizną. Gdy Herakles wdział szatę zamoczoną w owym roztworze, przywarła ona do jego ciała. Usiłując ją zerwać, odrywał wraz z nią kawałki ciała. Zgodnie z przekazami mitycznymi miał zakończyć swe życie w bólu, każąc się spalić żywcem; s.v.: *Nessos* w: P. GRIMAL: *Słownik...*, s. 251.

40 J. SCHMIDT: *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej*. Przeł. B. SĘK. Katowice 2006, s. 148.

41 P. GRIMAL: *Słownik...*, s. 149.

42 H. LAUSBERG: *Retoryka literacka: podstawy wiedzy o literaturze*. Przeł., oprac. i wstępem poprzedził A. GORZKOWSKI. Bydgoszcz 2002, s. 449.

Dzięki swojej funkcji dekoracyjnej kolory mogą wprowadzić czytelnika w świat zaskakujących idei i niecodziennych opisów oddziałujących na jego wyobraźnię.

Bibliografia

Teksty źródłowe (edycje, przekłady)

- FLORUS: *Zarys dziejów rzymskich*. Przeł. I. LEWANDOWSKI. Wrocław 2006.
- FLORUS: *Oeuvres*. Trad. P. JAL. T. 1. Paris 2002.
- HOMER: *Iliada*. Przeł. F.K. DMOCHOWSKI. Oprac. Z. KUBIAK. Warszawa 2004.
- ITALICUS SILIUS: *Punica*. Rec. W. HEINEMANN. Cambridge 1934.
- LIVIUS: *Romische Geschichte*. Übers. K. HEUSINGER. Buch I–VIII. Leipzig 1884.
- LIVIUS: *Romische Geschichte*. Übers. K. HEUSINGER. Buch IX–XXVI. Leipzig 1884.
- LIVIUS: *Romische Geschichte*. Übers. K. HEUSINGER. Buch XXXVII–XLV. Leipzig 1884.
- LIWIUSZ: *Dzieje Rzymu od założenia miasta: księgi XXI–XXVII*. Przeł. M. BROŻEK. Wrocław 1974.
- LUCAN: *The Civil War*. Trans. J.D. DUFF. Cambridge 1997.
- LUKAN: *Wojna domowa*. Przeł. M. BROŻEK. Kraków 1994.
- OVID: *Love poems, Letters, and Remedies of Ovid*. Trans. D.R. SLAVITT. Cambridge 2011.
- OVIDIUS: *Metamorphosen*. Übers. R. SUCHIER. Leipzig 1971.
- OWIDIUSZ: *Heroidy*. Przeł. W. MARKOWSKA. Kraków 1986.
- OWIDIUSZ: *Przemiany*. Przeł. A. KAMIĘŃSKA. Wrocław 1997.
- STATIUS: *Thebaid and Achilleid*. Ed. J.B. HALL. Newcastle 2007.
- VERGILIUS: *Aeneis*. Rec. O. GUTHLING. Lipsiae 1894.
- WERGILIUSZ: *Eneida: epopeja w dwunastu księgach*. Przeł. I. WIENIEWSKI. Kraków 1978.

Opracowania

- A Companion to Greek and Roman Historiography*. Ed. J. MARINCOLA. Oxford 2011.
- ADKINS L., ADKINS R.A.: *Handbook to Life in Ancient Rome*. New York 1994.
- ADORNO F.: *W dawnych Atenach*. Przeł. J. BURCHARDT i in. Wrocław 1971.
- BALBUZA K.: *Triumfator. Triumf i ideologia zwycięstwa w starożytnym Rzymie epoki cesarstwa*. Poznań 2005.
- BYRON G.: *Symbolic Blackness and Ethnic Difference in Early Christian Literature*. London 2002.
- CAIVANO J.L., LOPEZ M.A.: *How Colour Rhetoric is Used to Persuade: Chromatic Argumentation in Visual Statement*. „Colour: Design & Creativity” 5 (2010), ss. 1–11.
- COBBOLD G.B.: *Vergil's Aeneid: Hero-War-Humanity*. Mundelein 2008.
- COULTER Ch.R, TURNER P.: *Encyclopedia of Ancient Deities*. London 2000.
- COWAN R.: *Wojny, bitwy i wojownicy rzymscy*. Przeł. E. WESTWALEWICZ-MOGILSKA. Warszawa 2010.

- EDGEWORTH R.J.: *The Colours of the Aeneid*. New York 1992.
- EILERS E.: *Roman perspectives on Greek diplomacy*. W: IDEM: *Diplomats and Diplomacy in the Roman World*. Netherlands 2006, ss. 15–44.
- GRAVES R.: *Mity greckie*. Przeł. H. KRZECZKOWSKI. Warszawa 1974.
- GRIMAL P.: *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej*. Przeł. M. BRONARSKA. Wrocław 1990.
- HANSEN W.F.: *Classical mythology. A Guide to the Mythical World of the Greeks and Romans*. Oxford 2004.
- LAUSBERG H.: *Retoryka literacka: podstawy wiedzy o literaturze*. Przeł., oprac. i wstępem poprzedził A. GORZKOWSKI. Bydgoszcz 2002.
- OTWINOWSKA B.: „*Homo metaphoricus*” w teorii twórczości XVII w. W: *Studia o metaforze. Z dziejów form artystycznych w literaturze polskiej*. Red. E. SARNOWSKA-TEMERIUŠ. Wrocław 1980, ss. 31–56.
- PARANI M.G.: *Reconstructing the Reality of Images. Byzantine Material Culture and Religious Iconography*. Boston 2003.
- RICH J.: *Roman Rituals of War*. W: *The Oxford Handbook of Warfare in the Classical World*. Ed. B. CAMPBELL, L.A. TRITLE. Oxford 2013, ss. 542–568.
- SCHMIDT J.: *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej*. Przeł. B. SĘK. Katowice 2006.
- STABRYŁA S.: *Wergiliusz. Świat poetycki*. Wrocław 1983.
- The Classical Museum. A Journal of Philology and of Ancient History and Literature*. Ed. L. SCHMITZ. Vol. 4. London 2012.
- The Concept of the Goddess*. Ed. S. BILLINGTON, M. GREEN. London 1996.
- WINNICZUK L.: *Kobiety świata antycznego*. Warszawa 1973.
- ŻYGULSKI Z.: *Germania*. W: IDEM: *Broń starożytna*. Warszawa 1998, ss. 173–185.

Edyta Gryksa

Color armorum in Roman literature

Summary

This article presents chosen passages from Roman literature, in which color epithets are collocated with nouns such as e.g.: *gladius*, *flagellum*, *arcus* or *hasta*. The aim of the text is to outline variety of the mentioned collocations as well as to describe their functions and explain interpretative problems with reference to historical and traditional context. The main emphasis is put on a conviction that color in literature let a reader construe (through senses) world and visions created by authors. It is possible to highlight personal characteristic thanks to vivid depictions and metaphors. Furthermore, color itself can lead into space of surprising solutions, noteworthy ideas and unusual descriptions, which have an impact of readers' imagination.

Key words: Roman literature, color, metaphor, ancient weapon